

Szapáry György

A közoktatás kulcsszerepe a fenntartható növekedésben

A közoktatás egy rendkívül fontos eleme a fenntartható növekedésnek, de sok nehézséggel szembesül hazánkban, főleg vidéken a kisebb városokban és településeken. Elkerülhetetlen, hogy hatékony válaszokat, megoldásokat keressünk a problémákra. Az alábbi írás erre tesz kísérletet.

1. PISA-teszt

A fenntartható közoktatás vizsgálatakor érdemes szót ejteni a PISA-tesztekről ugyanis ezen vizsgálatsorozatok esetében jelentős különbségek vannak az egyes európai országok között. A legutóbbi PISA-tesztírásra 4 évvel ezelőtt, 2018-ban került sor.

Bár kétségtelenül vannak vitatott elemei a PISA-méréseknek, elfogadottságuk és jelentőségük megnőtt az utóbbi években, a szakemberek és a szélesebb közvélemény is hajlamos ezekből az eredményekből következtetni az oktatási rendszerek sikerességére vagy sikertelenségére. Az eredmények ezzel együtt hiánypótlóak: a mérés-értékelés nemzetközi módszertanával kialakított tesztek az adott oktatási minisztériumok, állami és egyéb fenntartók érdekeitől függetlenül mutatják, merre tart egy-egy ország iskolája, hosszú távon hogyan változik a színvonal.

Szövegértés			Matematika			Természettudomány		
Ország	Átlag pont	Helyezés	Ország	Átlag pont	Helyezés	Ország	Átlag pont	Helyezés
B-S-J-G Kína	555	1	B-S-J-G Kína	591	1	B-S-J-G Kína	590	1
Szingapúr	549	2	Szingapúr	569	2	Szingapúr	551	2
Makaó- Kína	525	3	Makaó- Kína	558	3	Makaó- Kína	544	3
Hong Kong	524	4	Hong Kong	551	4	Észtország	530	4
Észtország	523	5	Tajvan Kína	531	5	Japán	529	5
Kanada	520	6	Japán	527	6	Finnország	522	6

...	...	...	Korea	526	7	Korea	519	7
Korea	514	9	Észtország	523	8	Kanada	518	8
Lengyelország	512	10	...	...	...	Hong Kong	517	9
...	...	...	Lengyelország	516	10	Tajvan	516	10
USA	505	13	...	...	...	Lengyelország	511	11
UK	504	14	Kanada	512	12	...	...	...
Japán	504	15	...	...	...	UK	505	14
...	...	...	Szlovénia	509	14	Németország	503	15
Németország	501	20	Belgium	508	15	...	...	...
Szlovénia	495	21	....	....	....	USA	502	18
Belgium	493	22	UK	502	18	Belgium	499	19
Franciaország	493	23	...	...	...	...	...	...
Portugália	492	24	Németország	500	21	Csehország	497	21
Csehország	490	25	Csehország	499	22	Ausztria	490	28
...	...	...	Ausztria	499	23	...	...	...
OECD-átlag	487		...	...	...	OECD-átlag	489	
...	...	...	OECD-átlag	489		...	...	...

Ausztria	485	27	...	...	...	Magyaror- szág	481	32
Horvátor- szág	479	29	Szlovákia	489	32	...	...	...
...	...	...	...	...	...	Horvátor- szág	472	36
Magyaror- szág	476	33	Magyaror- szág	481	36	...		
...						Szlovákia	464	41
Szlovákia	458	41						

Az első tíz helyen mindegyik témában 7 ázsiai ország szerepel, Európából Észtország, Finnország és Lengyelország kerül be az első tíz helyre. Magyarország minden területen az OECD átlag alatt teljesít.

A kínai eredményeket árnyalja, hogy a legtöbb országgal szemben ott csak bizonyos területeken, négy kelet-kínai fejlett városi régióban végezték el a felmérést, amelyek biztosan sokkal jobb eredményeket képesek produkálni, mint Kína egésze. Így is azonban 180 milliós népesség mintáról van szó, és a számok arra utalnak, hogy Kína nagyon jól áll a globális oktatási versenyben. Kiemelkedően a legjobb eredményeket hozták matematikából és természettudományokból is, és az átlagaik is a legmagasabbak. Ami talán még fontosabb: A kínaiak legrosszabbul teljesítő 10 százaléka is jobb eredményt ér el, mint sok OECD-országban az átlag.

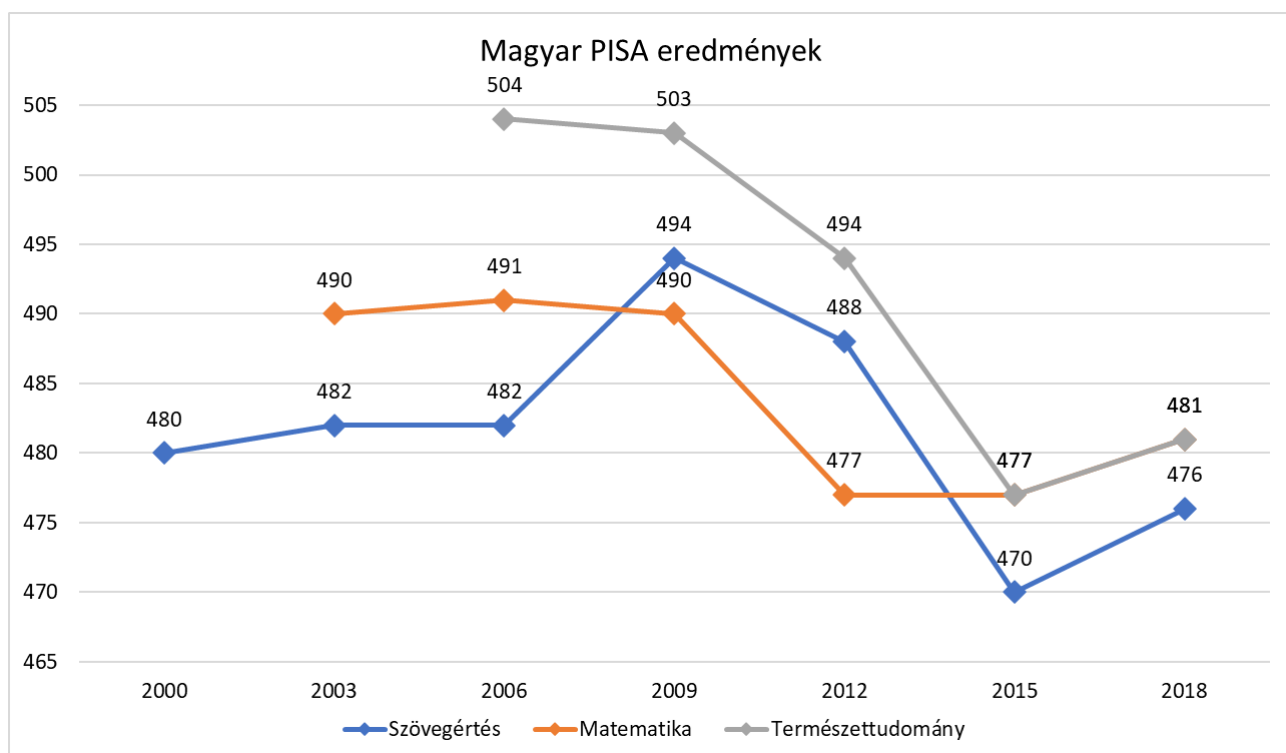
A kiugró kínai eredmények azért is figyelemre méltóak, mert ezeknek a kínai régióknak a fejlettsége még mindig az OECD-átlag alatt van, tehát azt is bizonyítják, hogy nem kell gazdagnak lenni ahhoz, hogy jó oktatást végezzenek. Mint az OECD jelentése kiemeli: a mai iskoláik minősége holnap a gazdaságuk erősségét fogja táplálni, a kínai oktatás ugyanis mintha egyszerre tudna kiemelkedő eredményeket produkálni és megadni az esélyt a szegényebb családok gyermekeinek is.

Márpedig a kettős célnak az elérése, a teljesítmény és az egyenlőség együttes növelése az, amire a világ oktatási rendszerei máshol is törekednek. Ugyanerre más kelet-ázsiai országok mellett leginkább az észak-európaiak képesek, ideértve Észtországot is, melynek oktatási sikertörténete a fő példa arra, hogy egy volt szovjet kommunista országban is el lehet érni jó

oktatási eredményeket. Az észtek magas teszteredményei (a kínai régiók és Szingapúr után a világ harmadik legsikeresebbjei ők a PISA-univerzumban) az oktatási reformoknak köszönhetőek, amivel a korábbi mintaország finneket is lehagyták. A lengyel PISA tesztek szintén kiemelkedőek, a 10-11. helyet érték el a legutolsó felmérés szerint.

2. Magyarország gyengén teljesít

A magyar diákok átlagpontszáma kis mértékben javult a legutolsó felméréshez képest, de 2009 óta így is mindhárom területen romlás látszik: olvasásban 18, természettudományokban 12, matematikában 9 pontos a visszaesés az elmúlt tíz évben.

3. A gyengébb szereplés okai

A 2018-ban kitöltött tesztek alapján Magyarországot az alábbi pontokon emeli ki az OECD részletes elemzése:

- A magyar iskolarendszerre jellemző, hogy a nagyon rosszul teljesítő diákok egy-egy földrajzi területre vagy iskolatípusba tömörülnek.
- Az iskolai teljesítmény Magyarországon kiemelkedően nagy mértékben függ a szociális háttértől.
- A rossz szociális háttérből jövő gyerekek Magyarországon adott iskolatípusokban szegregálódnak.

- A legrosszabb és a legjobb szociális háttérű gyerekek szövegértési teljesítménye között Magyarországon átlagosan 170 pontos eltérést mértek.

Az OECD még számtalan más kérdést is vizsgált a három főbb tárgy mellett: például azt, mekkora a különbség a hátrányos helyzetű, illetve a legjobb háttérű tanulók között. A jó gazdasági, szociális és kulturális háttérrel rendelkező diákok átlagosan 113 ponttal értek el többet szövegértésben, mint a hátrányos helyzetűek, miközben az OECD-tagországoknál az átlagos eltérés 89 pont. A szocioökonómiai háttér húsz százalékban magyarázza azt is, milyen eredményt érnek el a magyar gyerekek matematikában (az OECD-átlag 13,8 százalék).

Azt is vizsgálták, hogy mennyire koncentrálnak ugyanazokban az iskolákban a hátrányos helyzetű diákok, míg más intézményekben a jó háttérű tanulók. Ha az ezt mérő izolációs index a 0-hoz közelített, akkor gyakorlatilag nem volt szegregáció, ha az egyhez, akkor pedig volt. Magyarország itt a 0,8-as értéket közelítette, miközben az OECD-átlag 0,67 volt. **Az oktatási rendszerünk tehát ezen vizsgálat értelmében nem képes kiaknázni a tanulóknak rejlő összes potenciális lehetőséget, mert a hátrányos szociális helyzetben lévő diákok oktatási lehetőségeik korlátozottabbak.**

Ahogy a PISA tesztek alapján kimutatható, Magyarországon egy kifejezetten egyenlőtlen oktatási rendszerről van szó, ahol az iskola nem nagyon képes megadni az esélyt azoknak a gyerekeknek, akik otthonról nem hoznak kulturális tőkét. A család szociális, gazdasági és kulturális jellemzői erőteljesen befolyásolják a diákok iskolaválasztási, továbbtanulási, munkaerőpiaci esélyeit. Viszonylag nagy különbségek vannak az intézmények között aszerint, hogy milyen családi háttérű tanulókat iskoláznak be. **Viszont, ha eltérő családi háttérű diákok hasonló szociális összetételű iskolába kerülnek, akkor családi háttérüktől függetlenül hasonló eredményt érnek el.**

Megemlíteném a magyarországi roma lakosság helyzete is. A lakosság körülbelül 10%-át kitevő kisebbség esetében jelentős szegregáció figyelhető meg. Az ország egyes pontjaira tömörülnek, egy-egy településen, jelentős számban, vagy létszámban akár többségében is vannak. Ezeken a településeken nagyon nehéz a megfelelő oktatást megszerezni. Figyelemre méltó, hogy az ambiciózusabb roma szülők gyakran összefognak, hogy a közeli nagyobb városokba szállítsák a gyerekeket annak érdekében, hogy jobb minőségű oktatást kaphassanak.

4. Javaslatok a lehetséges fejlődés irányába

Annak érdekében, hogy ne csak a PISA-teszteken, hanem az élet és a munka területén is jobb eredményeket érhessenek el a magyar diákok, szükség lenne a megfelelő számú és tudású tanári háttérre. Ahogy a „European Education and Culture Executive Agency” is

hangsúlyozza¹, a tanárok tudása, valamint a munka iránti elkötelezettsége alapvető tényező a magas színvonalú oktatási eredmények elérésében. Manapság a tanároktól nem csak tudás átadását várjuk el, hanem, hogy nevelő szerepben a tanulást is segítsék, valamint különféle társadalmi-gazdasági és kulturális háttérrel rendelkező gyerekeket tanítsanak. A szükséges kompetenciák összetettsége kihívást jelent a nemzeti oktatás számára. A kérdés, hogy hogyan vonzzuk be a legjobban képzett diplomásokat a tanári pályára, majd tartsuk meg őket.

Ehhez azonban egyértelmű, hogy **az állami közoktatásban dolgozók bérét emelni kell, főleg a pályakezdőket**. Jelenleg a tanári pálya nem vonzó terület a pályaválasztók körében. A jelentkezők a tanári szakokra rohamosan csökkennek. Ráadásul a végzős diákoknak csak egy része választja a szakmát. A legnagyobb tanárképző (ELTE) végzősei közül kevesebb, mint 70% választja a tanári pályát, azok is igyekeznek a nagyobb városokban munkát találni és kerülnek a kisebb településeket. Mivel egyre kevesebb fiatal választja ezt a szakmát, vagy idősebb oktató tér át más területre, a tanárok száma folyamatosan csökken, akik maradnak egyre jobban leterheltebbek lesznek. Sokan vannak olyanok, akik több település között ingázva tanítanak, hogy kiegészítsék a bérüket, ezzel ugyan mérsékelik a tanár hiányt, de az oktatási szint rovására. Sok település van, ahol zömében pedagógus asszisztensek végzik az oktatást, akik nem rendelkeznek tanári képzéssel, csak érettségivel. Nagy gond az elvándorlás, vagy azért, mert a tanárok elhagyják a pályát, vagy mert átmennek az egyházak által fenntartott intézményekbe, ahol magasabb a bérezés, jobb az infrastruktúra és az eszközállomány. **Égető szükség lenne a tanári pálya újra vonzóbbá tételére, hogy újra elegendő mennyiségű oktató állhasson rendelkezésre az állami közoktatásban és az utánpótlásra a leendő tanárokat tanító intézményekben**. Nem csak a bérekről van szó, hanem arról is, hogy az oktató mennyire kap szabad kezet, hogy **rugalmasan tudjon alkalmazkodni a gyermekek motiválásához**, ami nagyban függ a családi háttértől is. Tehát olyan tapasztalt oktatókra van szükség, akik ezt az igényt is figyelembe tudják venni, de a fluktuáció az oktatói állományban ezt jelentősen megnehezíti számos iskolában.

Egy másik tényező lehetne a **tanulók buszoztatása állami pénzből**, hogy egyre több gyermek számára legyen biztosítható a környék legjobb iskoláiba való beiratkozás a megfelelő oktatás megszerzéséért. Amennyiben rendszeres, állami iskolabuszok tudnák biztosítani a közlekedést a falvak és a közeli városok között, bizonyára több szülő döntene amellett, hogy gyermeke fejlődése érdekében a jobb oktatási lehetőséget biztosítsa. Egyes helyeken már most is gyakorlat a buszoztatás, néhol az önkormányzat, máshol valamelyik szeretetszolgálat

---

¹ European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, Teachers' and school heads' salaries and allowances in Europe: 2019/20, 2021, <https://data.europa.eu/doi/10.2797/575589>

finanszírozza, de olyan is van, ahol a szülők fognak össze és szállítják a gyermekeket. Természetesen biztosítani kell a befogadó intézmények együttműködését, amit megfelelő állami ráhatással meg lehetne szerezni. Ennek van ugyan egy hátulütője, jelesül, hogy a rosszabb sorsú gyermekek hátra maradnak a gyengébb színvonalú iskolákban. Ezen úgy lehetne segíteni, hogy ezekbe az iskolákba vonzanák megfelelő anyagi támogatással azokat a tapasztaltabb oktatókat, akik képesek a gyengébben teljesítő gyermekeket tanítani. A cél, hogy a tehetségek ne kallódjanak el, de ugyanakkor biztosítsuk a rászorultabbak felzárkóztatását.

Ha eltekintünk a nagyobb városoktól, a magyar lakosság kb. 65%-a vidéken, kisebb városokban és falvakban él. Ha az ott élő gyermekek képzettségi fokát nem tudjuk jelentősen növelni, akkor nem leszünk versenyképesek az új innovációra és technológiára épülő gazdaságban. Természetesen ezen tényezőkön nem lehet rövid idő alatt hatalmas változtatásokat elérni, de a hosszú távú negatív hatások már napjainkban is éreztetik hatásukat, később pedig csak hatványozottabban fognak jelentkezni. **Magyarország népessége fogyatkozik, minden emberi erőforrásra szükség van.**

„Szerkesztett formában megjelent a Portfolio.hu oldalon 2022. július 20-án.”